

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A065 Zwarte zee-eend (*Melanitta nigra*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

De zwarte zee-eend is een forse duikeend (lengte 44-54 cm), waarvan het mannetje zwart is met een gele snavel en het vrouwtje bruin met een opvallend lichte wang. Buiten de broedtijd is de zwarte zee-eend een kustminnende zeevogel. In Nederland is het een doortrekker (oktober-november, maart-mei) en wintergast in groot aantal en een zomergast in vrij klein aantal, waarvan het voorkomen zich vrijwel beperkt tot de Noordzee. De in Nederland overwinterende vogels zijn onderdeel van de West-Siberische en Noord-Europese/West-Europese en Noordwest-Afrikaanse flyway-populatie en behoren tot de ondersoort *Melanitta nigra*. De broedgebieden bevinden zich in Scandinavië en Rusland.



Bron: Saxifraga – Bart Vastenhouw

1.2 Relatief belang binnen Europa

De West-Siberische en Noord-Europese/West-Europese en Noordwest-Afrikaanse flyway-populatie wordt geschat op 687.000-815.000 vogels, waarvan in Nederland 0-11% verbleef tijdens de winter in de periode 2015/16-2020/21.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

Het midwinter aantal (aantal vogels in januari) van de zwarte zee-eend betrof gemiddeld 37.900 vogels in de periode 2015/16-2020/21, waarvan zich 100% binnen Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://de-soortpagina.op-natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

B. Bescherming

2. Status

Zwarte zee-eend *Melanitta nigra* (A065). Niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn (inwerkingtreding 1981). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als niet-broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

De zwarte zee-eend zoekt in Nederland vrijwel uitsluitend zoute wateren op en is in het binnenland ronduit schaars. Zijn voedselbiotoop bestaat in de zoute gebieden uit ondiepe kustwateren met een rijk voorkomen aan scheldierbanken. Het voorkomen is vrijwel beperkt tot de Noordzee, met kleine aantallen in de westelijke Waddenzee en de Voordelta. De vogels vormen groepen en ze komen zowel tijdens het rusten als tijdens het voedsel zoeken niet aan land. 's Nachts drijven de zwarte zee-eenden vaak door de eb- en vloedstroom van de voedselgebieden vandaan. De volgende ochtend worden deze 'verdriften' dan door vliegbewegingen gecorrigeerd.

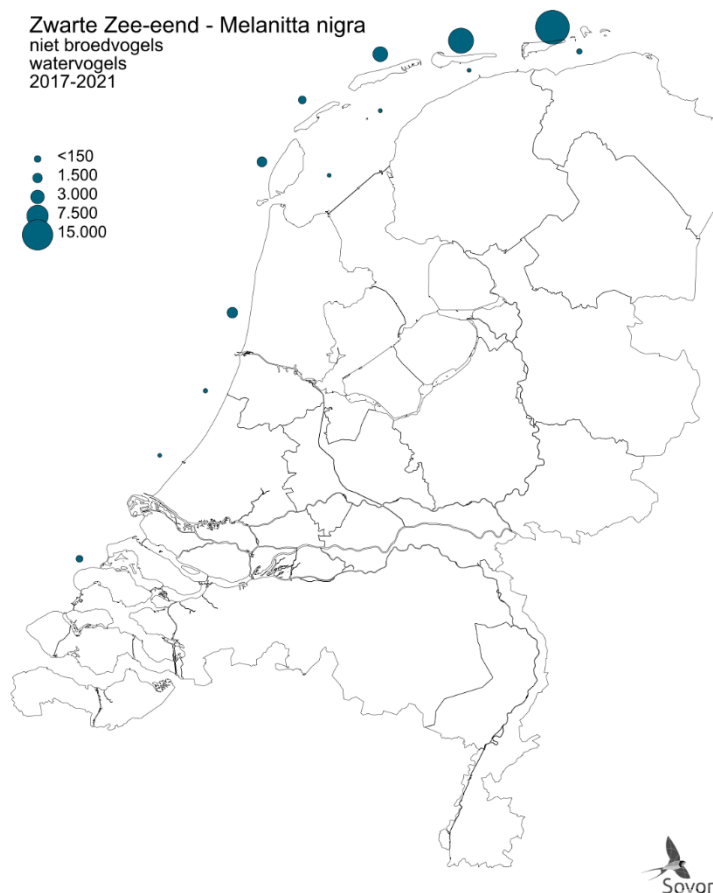
3.2 Voedsel

De zwarte zee-eend zoekt voedsel in de onderwaterbodem (benthos) en is een voedselspecialist. Zijn belangrijkste voedselbron was tot voor kort de halfgeknotte strandschelp *Spisula subtruncata* die hij gewoonlijk tot op een diepte van 5-15 m opviste. Deze strandschelpen zijn in aantallen achteruit gegaan. Tegenwoordig wordt vooral gefoerageerd op Amerikaanse zwaardscheden *Ensis leei* en andere soorten mesheften *Pharidae*.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse winterpopulatie van de zwarte zee-eend omvatte maximaal 890-80.300 vogels in de periode 2015/16-2020/21. De zwarte zee-eend komt voornamelijk in de Noordzeekustzone tussen Terschelling en Rottumerplaat voor. Daarnaast verblijven kleinere aantallen in de westelijke Waddenzee en de Voordelta (Brouwersdam en voor de kust van Goeree). Afhankelijk van de voedselbeschikbaarheid kunnen grote groepen zich verplaatsen tussen de genoemde gebieden of tijdelijk elders in de Noordzeekustzone verblijven. Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).



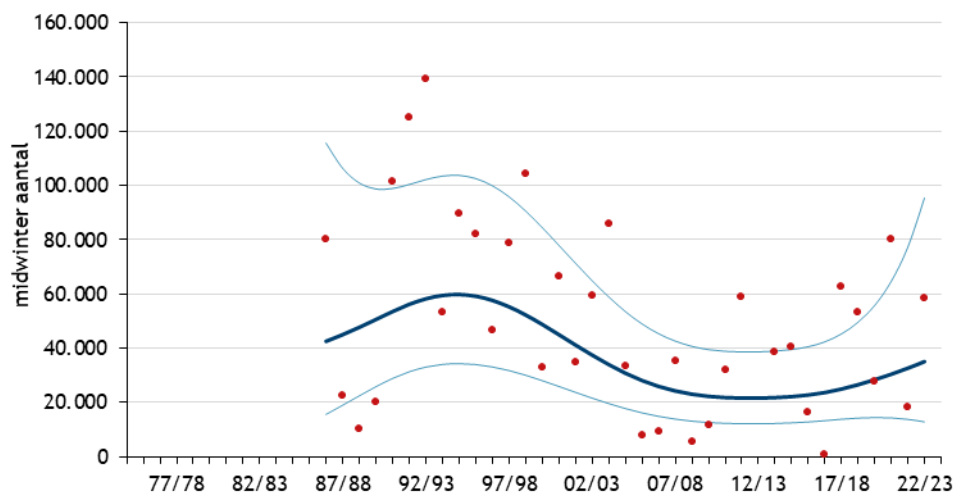
Verspreiding van de zwarte zee-eend als niet-broedvogel in de periode 2017-2021. Weergegeven is het gemiddelde aantal exemplaren in januari per hoofdgebied (cluster van telgebieden).

5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de zwarte zee-eend als niet-broedvogel laat op de lange termijn (1986/87-2022/23) een stabiele aantalsontwikkeling zien, op de korte termijn (2011/12-2022/23) is de aantalsontwikkeling onzeker (geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk).

Via systematische vliegtuigtellingen worden aantallen en verspreiding in beeld gebracht. Tot in de jaren tachtig waren aantalsschattingen voor de midwinterperiode minder betrouwbaar. Daarna laten de aantallen grote fluctuaties zien (tot een factor 3-4 in opeenvolgende jaren) hetgeen het bepalen van een populatietrend lastig maakt. Pieken en dalen vallen deels samen met een talrijke of juist schaarse beschikbaarheid van strandschelpen, die de favoriete prooi vormen. De aantallen overwintelaars waren eind jaren tachtig, midden jaren negentig op hun top. In deze periode kwamen halfgeknotte strandschelpen (*Spisula subtruncata*) in hoge dichtheden voor. Het betreft een periode voor de opkomst van de exoot Amerikaanse zwaardschede (*Ensis leei*) wat vermoedelijk een minder geschikte voedselbron voor duikeenden vormt (Leopold *et al.* 2011). Recent lijkt er sprake van herstel. In de periode 2010/11-2021/22 werden met de vliegtuigtellingen gemiddeld 46.470 zwarte zee-eenden geteld, wat ruim 48% meer was dan het gemiddelde over de winters van 2002/03-2011/12 (31.360 exemplaren) (Hornman *et al.* 2024). Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).



De aantalsontwikkeling van de zwarte zee-eend als niet-broedvogel. Weergegeven is het aantal vogels in januari (midwinter aantal, rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen). Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (vliegtuigtelling).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022¹

i. Verspreidingsgebied: gunstig

Het verspreidingsgebied, waarbij het gaat om de buitengrens van het gebied waarbinnen de soort voorkomt, is stabiel in vergelijking met de periode rond 1980, dus ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn.

ii. Populatie: zeer ongunstig

Het aspect populatie is als 'zeer ongunstig' beoordeeld, aangezien de lange-termijnafname (1986/87-2019/20) meer dan 1% per jaar bedraagt en de populatieomvang in de periode 2014/15-2019/20 zich meer dan 25% onder een gunstig niveau voor de populatie bevond.

iii. Leefgebied: matig ongunstig

Het leefgebied, waarbij het voedselaanbod de belangrijkste sturende factor is, is van onvoldoende kwaliteit om een populatie overeenkomstig een gunstig niveau in stand te houden.

iv. Toekomstperspectief: zeer ongunstig

Vanwege de matige afname op de korte termijn (2008/09-2019/20) en de aanwezigheid van meerdere belangrijke knelpunten voor de soort is het toekomstperspectief als 'zeer ongunstig' beoordeeld.

¹ Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de zwarte zee-eend als niet-broedvogel is in 2022 als zeer ongunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is².

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	gunstig	gunstig	matig ongunstig	gunstig
Populatie	gunstig	gunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	gunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig
Beoordeling SvI	gunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Behoud van de omvang en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor de uitbreiding tot een populatie van ten minste 52.000 vogels (januari-aantallen) (ministerie van LNVN 2026).

6. Drukfactoren

- *Verontreiniging*: zwarte zee-eenden zijn gevoelig voor lozingen van drijvende olie, vet, of chemicaliën, omdat ze een groot deel van hun tijd op of in het water doorbrengen. Dergelijke vervuiling tast het verenkleed aan, zorgt ervoor dat de vogels hun isolatie verliezen en sterven aan onderkoeling. In het geval van zware besmeuring kunnen vogels sterven, doordat ze immobiel worden of stikken. Doordat vervuiling van stookolie in onze kustwateren is teruggedrongen, heeft dit geleid tot teruglopende bevuiling van zeevogels (Camphuysen 2010).
- *Klimaat*: het is onduidelijk of de verspreiding binnen Europa al aan het veranderen is of gaat veranderen als gevolg van klimaatverandering (Poot *et al.* 2014). Hierdoor kunnen mogelijk de aantallen overwinterende zwarte zee-eenden in Nederland afnemen.
- *Concurrentie met invasieve exoten*: de halfgeknotte strandschelp (*Spisula subtruncata*) was voorheen hoofdvoedsel. Deze is afgenomen en deels vervangen door de Amerikaanse zwaardschede (*Ensis*) of mesheft (Craeymeersch & Perdon 2004). Deze is waarschijnlijk minder energetisch profijtelijk (Tulp *et al.* 2010). Daarentegen blijkt uit Schwemmer *et al.* (2019) dat *Ensis* redelijk veel wordt gegeten door zwarte zee-eenden, in Duitsland wordt het als hoofdvoedsel gerapporteerd. Camphuysen & Van Lieshout (2024) wijzen ook op een lokale concentratie zwarte zee-eenden boven een dichte *Ensis*-bank. Van de Wolfshaar *et al.* (2023) laten zien dat bij hoge schelpdierdichtheden niet die dichtheid, maar de diepte, verstoringdruk en stroomsnelheid het eerst limiterend zijn voor de exploitatiebaarheid door (draagkracht voor) zwarte zee-eend. Een lagere dichtheid *Spisula* is daarmee niet een sluitende factor, maar ook een toename van *Ensis* betekent niet direct een een-op-een vervanging (meer *Ensis* op minder goed benutbare plekken)
- *Verstoring door aanwezigheid*: zwarte zee-eenden zijn zeer gevoelig voor verstoring (Fliessbach *et al.* 2019, Krijgsveld *et al.* 2022). De soort is afhankelijk van een aantal belangrijke schelpdierbanken waar prooidieren in grote concentraties voorkomen. Rust op deze foerageergebieden is van groot belang (Kaiser *et al.* 2006), en in veel concentratiegebieden eerder limiterend voor de draagkracht dan de lokale schelpdierdichtheden (van de Wolfshaar *et al.* 2023). In sommige jaren concentreren zich in de zomer tot enkele duizenden ruiende zwarte zee-eenden in onze kustwateren. Door de rui verliezen de vogels het vliegvermogen en dan zijn ze extra kwetsbaar voor verstoring. Scheepvaart, visserij en windmolenparken kunnen nabij of op deze plaatsen een negatief effect hebben op de aanwezigheid van zwarte zee-eenden.
- *Visserij*: het voedselaanbod is verminderd door veranderingen in de bodemfauna (Poot 2018, Leopold *et al.* 2011, Schilt *et al.* 2023). Schelpdiervisserij op strandschelpen in het verleden heeft waarschijnlijk bijgedragen tot een afname van het voedselaanbod. Zo benoemd Leopold *et al.* (2011) dat het plotselinge opkomen (eind jaren '80) en weer verdwijnen van grote aantallen zwarte zee-eenden in ons land samenhangt met het voorkomen van voldoende geschikt voedsel. Rond 1990 was dit voedsel het tweekleppige schelpdier *Spisula subtruncata*,

²Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNV 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

dat toen in zeer grote banken, in hoge dichtheden voorkwam. Deze banken verdwenen echter successievelijk vanaf begin jaren negentig door visserij. De zwarte zee-eenden schakelden deels over op nieuwe voedselbronnen, zoals de snel toegenomen hoeveelheden van de Amerikaanse zwaardschede *Ensis leei*. Inmiddels lijkt echter weer herstel op te treden van *Spisula subtruncata* (Fijn *et al.* 2017). Recent rapporteerden van de Wolfshaar *et al.* (2023) op basis van energetische modellering van het foerageergedrag van zwarte zee-eenden dat de impact van visserij vooral ontstaat door verstoring en (bij de huidige intensiteit) niet door depletie van de voedselbestanden.

Invloeden van buiten Nederland

Over de ontwikkeling in de herkomstgebieden is weinig bekend. In het belangrijkste overwinteringsgebied, de Oostzee, namen de aantallen in de laatste twee decennia sterk af, wat kan wijzen op afnemende broedpopulaties (door onbekende oorzaken). Dat kan mogelijk van invloed zijn op de in Nederland overwinterende exemplaren. De broedgebieden van in het Noordzeegebied overwinterende zwarte zee-eenden reiken echter tot ver oostwaarts in Rusland (Siberie; Camphuijsen & van Lieshout 2024) en de ontwikkelingen hier zijn onduidelijk. Tegelijkertijd is er de hypothese dat er een relatie bestaat tussen de aantallen in de Oostzee en elders, waaronder Nederland. Zo vindt bij langdurige ijsbedekking in de Oostzee wegtrek van zwarte zee-eenden plaats naar landen als Nederland. Beide verklaringen/hypothesen werken tegengesteld. Camphuijsen & van Lieshout (2024) rapporteerden dat in Nederland gezenderde zwarte zee-eenden in de loop van hun jaarcyclus pleisterplaatsen in vrijwel geheel West-Europa kunnen aandoen. Er is onvoldoende inzicht in de dominerende processen voor de ruimtelijke temporele verspreiding in de loop van de tijd.

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

- Het instellen van rustgebieden, zonder visserij en beroepsvaart en recreatie(vaart), kan bijdragen aan het voorkomen van verstoringseffecten. Over het algemeen wordt bij recreatie als afstand tussen de groep vogels en de verstoringbron een bufferzone van minimaal 2000 meter geadviseerd, al kan de situatie tussen locaties verschillen (Krijgsveld *et al.* 2022). Er wordt aanbevolen om verstoring beperkende maatregelen flexibel in te zetten vanwege de grote temporele variatie in de ligging van schelpdier- en zwarte zee-eend concentraties (van de Wolfshaar *et al.* 2023).
- Het wordt aanbevolen om visserij die invloed heeft op bodemdieren waarvan de zwarte zee-eend afhankelijk is (halfgeknotte strandschelpen, Amerikaanse zwaardschede) zodanig te beperken dat er geen uitputting van de voedselvoorraden in belangrijke foerageergebieden optreedt. Niet alleen om de hoeveelheid voedsel voor zwarte zee-eend te garanderen, maar ook om de verstoring door schepen te voorkomen.

Onderscheid in maatregelen gericht op regulier beheer (instandhouding), preventie of herstel (aanvullende maatregelen om verslechtering te voorkomen of terug te draaien) en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Regulier beheer	Preventie of herstel	Uitbreiding
Instellen rustgebieden		x	
Beperking visserij die invloed heeft op voedsel zwarte zee-eend nabij belangrijk foerageergebied		x	

8. Bronnen

- Camphuysen C.J. 2010. Declines in oil-rates of stranded birds in the North Sea highlight spatial patterns in reductions of chronic oil pollution. *Marine Pollution Bulletin* 60: 1299-1306.
- Camphuysen C.J. & van Lieshout S. 2024. Zwarte Zee-eenden in Nederland (1) - foerageergebieden, dagritmes en ruimtegebruik in de Noordzeekustzone. *Limosa* 97: 145-161.
- Craeymeersch J.A. & Perdon J. 2004. De halfgeknotte strandschelp, *Spisula subtruncata*, in de Nederlandse kustwateren in 2004. Met een bijdrage over de ontwikkeling van het bestand aan mesheften (*Ensis* sp.). RIVO Rapport C073/04, RIVO, Yerseke
- Fijn R., Leopold M., Dirksen S., Arts F., Van Asch M., Baptist M., Craeymeersch J., Engels B., Van Horsen P., De Jong J., Perdon J., Van der Zee E. & Van der Ham. 2017. Een onverwachte concentratie van Zwarte Zee-eenden in de Hollandse kustzone in een gebied met hoge dichtheden van geschikte schelpdieren. *Limosa* 90: 97-117.
- Fliessbach K.L., Borkenhagen K., Guse N., Markones N., Schwemmer P. & Garthe S. 2019. A ship traffic disturbance vulnerability index for Northwest European seabirds as a tool for marine spatial planning. *Frontiers in Marine Science* 6: 192.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hornman M., Koffijberg K., van Oostveen C., van Winden E., Louwe Kooijmans J., Kleefstra R., Vergeer J.W. & Soldaat L. 2024. Watervogels in Nederland in 2021/2022. Sovon rapport 2024/22, RWSrapport BM 24.04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Kaiser M.J., Galanidi M., Showler D.A., Elliott A.J., Caldow R.W., Rees E.I.S., Stillman R.A. & Sutherland W.J. 2006. Distribution and behaviour of Common Scoter *Melanitta nigra* relative to prey resources and environmental parameters. *Ibis* 148: 110-128.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Krijgsveld K.L., Klaassen B. & van der Winden J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoring gevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Leopold M.F. 1993. *Spisula*'s, zeeëenden en kokkelvisser: een nieuw milieuprobleem op de Noordzee. *Sula* 7 (1): 24-28.
- Leopold M.F. 1996. *Spisula subtruncata* als voedselbron voor zee-eenden in Nederland. BEON Report 96-2. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Den Haag.
- Leopold M.F., Baptist H.J.M., Wolf P.A. & Offringa H. 1995. De Zwarte Zee-eend *Melanitta nigra* in Nederland. *Limosa* 68: 49-64.
- Leopold M.F., R.S.A. van Bemmelen & S.C.V. Geelhoed 2011. Zeevogels op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-werkdocument 257. 48 blz. 9 fig.; 2 tab.; 147 ref.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LNVN. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Poot M., Heunks C., Boudewijn T., de Jong J., van Horssen P., Japink M., Lengkeek W., Bouma S., Leopold M., van Bemmelen R., Pruisscher P., Buijelaar K., Wolf P., Lilipaly S. & Zuur A. 2014. Perceel Vogels – Zwarte zee-eend. In: Prins T., van der Kolff G. (eds) PMR Monitoring natuurcompensatie Voordelta Eindrapport 1^e fase 2009-2013 deel B, rapport 1200672-ZKS-0043. Deltares, Delft.
- Poot C. 2018. Zwarte Zee-eend *Melanitta nigra*. Pp. 129. in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Schwemmer P., Volmer H., Enners L., Reimers H.C., Binder K., Horn S., Adler S., Fox A. & Garthe S. 2019. Modelling distribution of common scoter (*Melanitta nigra*) by its predominant prey, the American razor clam (*Ensis leei*) and hydrodynamic parameters. *Estuarine, Coastal and Shelf Science* 225: 106260.
- Schilt B., Heidinga D., Bijkerk W., Gotjé W. & Versloot F. 2023. Ecologische evaluatie Natura 2000 beheerplannen; Natura 2000-beheerplan Noordzeekustzone, Rijkswaterstaat. Referentie 128201/23-013.445. Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs B.V., Deventer.

- Tulp, I., Schekkerman H., Larsen J.K., van der Winden J., van der Haterd R.J.W., van Horssen P., Dirksen S. & Spaans A.L. 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the windfarm Tunø Knob in the Kattegat. Report 99.64. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Tulp I., Craeymeersch J.A.M., Leopold M.F., van Damme C.J.G., Fey-Hofstede F.E. & Verdaat J.P. 2010. The role of the invasive bivalve *Ensis directus* as food source for fish and birds in the Dutch coastal zone. *Estuarine Coastal and Shelf Science* 90: 116-128.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Zoetebier D., van Winden E., Sierdsema H., Foppen R. & van den Bremer L. 2024. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang. Sovon-rapport 2024/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van de Wolfshaar K.E., Brinkman A.G., Benden D.L.P., Craeymeersch J.A., Glorius S. & Leopold M.F. 2023. Impact of disturbance on common scoter carrying capacity based on an energetic model. *Journal of Environmental Management* 342: 118255.
- Zucco C. & Merck T. 2004. Ökologische Effekte von Offshore-Windkraft-Anlagen. *Naturschutz und Landschaftsplanung* 36: 261-269.

Geraadpleegde websites

- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen Zwarte Zee-eend niet-broedvogel. <https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/21983>. Geraadpleegd op 28/08/2026.